

Klemen Ploštajner

Druga Francija je odvečna Francija

Podobe spopadov, letečih molotkov in zažganih avtomobilov. V ozadju Bob Marley prepeva o nujnosti ter neizogibnosti nemirov. Nemiri so jezik neslišanih, je leta 1966 zatrdil Martin Luther King. Preskok od dokumentarnih posnetkov v fikcijo. Na zaslonu vidimo Saida, Arabca predmestnega, mogoče bolje rečeno francoskega rodu, z zaprtimi očmi. Kot da spi ali pa se pretvarja, da požgani smetnjak in propadajoča poslopja, ki ga obdajajo, ne obstajajo. Odpre oči in se prebudi s pogledom na policijski kordon. Prebudi se, kot se je prebudila Francija, ko so v predmestnih nemirih zagoreli prvi avtomobili.

Te uvodne kadre visoko estetiziranega in v črno-beli dokumentarni tehniki posnetega **Sovraštva** (La Haine, 1995, Mathieu Kassovitz) lahko razumemo kot rojstno mesto *banlieu* filma, žanra, ki odkriva pozabljene in zanemarjene predele urbane Francije. To odkritje so proslavili filmski kritiki, kulturna elita, mednarodne žirije, mediji, gledalci in celo predsednik države Jacques Chirac, ki je režiserju Mathieuju Kassovitzu poslal zahvalno pismo. Vendar, ali lahko vzniku žanra pripišemo status odkritja? Ali je moč odkriti stvarnost, ki jo živijo milijoni marginaliziranih

in stigmatiziranih prebivalcev Francije? Ali nima takšno dožemanje odkritja podobnega statusa, kot ga ima odkritje s staroselci poseljene Amerike? In drugač, ali je mogoče odkriti nekaj, kar je močno prisotno tako v medijskem kot v političnem in javnem govoru?

Narativ, da so filmi odkrili pozabljene mestne predele, zakriva dejstvo, da prično filmi o problematični mladini v še bolj problematičnem bivalnem okolju vznikat v času, nabitem s podobami predmestij. *La Haine* ni nastajal v praznem ozračju, ampak v okolju moralne panike, ki obkroža predmestja vse od prvih nemirov v Lyonu leta 1981. Eksperti nemire opisujejo kot odziv na degradacijo bivalnega okolja, desnica kot logično posledico koncentracije drugosti, politiki kot razpad reda in discipline, mediji pa strašijo pred ameriškim getom. Vse različne govore pa preči grožnja miru in stabilnosti republike, kateri pretijo nevarni razredi iz nevarnih predelov. Film, bolje rečeno, filmska elita je te predele tako odkrila vsaj 15 let prepozno in je o njih pričela pripovedovati šele, ko so postali osrednji del francoske javne sfere. Žanr je bil poimenovan vsaj 15 let po tem, ko je naslovitev problematike postala pogoj za izvolitev na vodstvene funkcije v državi. Ta zato določene realnosti ne odkriva, ampak se bolj odziva na reprezentacije, ki jih proizvajajo središča simbolne moči. V kakšnem ozračju je torej vzniknil film predmestja?

Politični in medijski odziv na izbruh nemirov v predmestjih zaznamuje dvojna premestitev. Prva je premestitev politično-ekonomskih vprašanj v kulturno-urbanistična. Tako v fokusu niso vprašanja brezposelnosti ali revščine,

Sovraštvo, 1995

ampak vprašanja kulturnih razlik – ki se v najbolj progresivni verziji spoprijemajo z rasizmom – in predvsem vprašanja urbanistične zasnove predelov. Predmestja naj bi s svojo prostorsko organizacijo spodbujala atomizacijo in brezup. Tako so v 80. letih prvi odzivi države naslavljali predvsem degradacijo fizičnega okolja s projekti prenove, urejanja javnega prostora, ozelenitvijo in poslikavami fasad. Projekt Banlieue89, ki ga je uvedel socialistični premier François Mitterrand, naj bi tako z dvigom kakovosti bivalnega okolja in kulture bivanja preprečil eksplozijo družbenih konfliktov. Čiščenje grafitov, slikanje umetniških del na nekaj izbranih stavb in zasaditev nekaj dreves naj bi odpravili dolgotrajno brezposelnost in podzaposlenost, kronično revščino in policijsko nasilje.

Tako se premaknemo k drugi zablodi. Ta temelji na zamjenjavi odnosa za izolacijo, medsebojne odvisnosti pa za samonanašajočo se realnost. *Banlieue* naj bi bil torej otok bede in razpada v morju razvoja. Težave predelov naj bi izhajale iz predelov samih ali pa, v najbolj progresivni različici te zablode, iz izolacije predmestij od razvoja, ki kaplja iz mestnih središč. Mesto se tako razkosa na nepovezane in izolirane predele, katerih uspeh ali beda izvirata iz predelov samih. A Eduardo Galeano, urugvajski pisatelj in teoretik razvojnih študij, nas poduči, da: »Nerazvitost ni stopnja v razvoju. Je njegova posledica.« Predmestij, pa tudi mestnih središč, ne moremo misliti samih na sebi, ampak jih moramo vpeti v širše strukturne silnice. Beda predmestja tako ni »učinek soseske«, se pravi produkt bivalnega okolja, ampak posledica deindustrializacije in izginjanja delovnih mest, rastoče neenakosti in neenakega razvoja, prekarizacije in poglobljanja revščine, krčenja sociale in krepitve policijske države. Te strukturne sile se s podporo rasizma zgolj reificirajo v predmestjih, ki so njihova posledica in ne vzrok.

Izolacijske težnje dominantne misli o teh predelih pa na laž ne postavlja zgolj ugotovitev, da je treba *banlieue* misliti v odnosu do središča, ampak tudi tip tega odnosa, ki ni zgolj neenak, ampak predvsem izkoriščevalski. O tem priča tudi zgodovina, ki ji je moč slediti vse do Haussmannove prenove Pariza v času Drugega francoskega cesarstva med letoma

1852 in 1870. Prenova mestnega središča, ki je v urbano krajino vnesla danes s pariško podobo nerazdružljive dolge ravne avenije, je hkrati pomenila izgon upornih razredov na obrobja. Haussmann je porušil neformalne, zgoščene predele, ki so s svojo zasnovo kratkih ulic z ostrimi zavoji omogočali idealno okolje za gverilsko bojevanje revnih. Nevarne razrede, ki so do tedaj oblegali mestno središče, so nadomestili *flaneurji*, katerih pogledov na izložbena okna od tedaj ne motijo barake, njihovega koraka pa ne nadlegujejo berači. S tem so v urejanje pariškega prostora uvedli tradicijo estetizacije osrednjih predelov in izgon revnih na obrobja.

Tradicijo izгона je poglobila industrializacija v času po drugi svetovni vojni, ki je teritorializirala gospodarski čudež z izgradnjo modernistično urejenih predmestnih sosesk v bližini tovarn. Izgradnja socialnih stanovanj na robovih mest je ohranjala, če ne celo okrepila razliko med središčem in periferijo, a je delavskemu razredu hkrati ponudila kakovostne bivalne pogoje. Modernistične soseske so bile opevane kot vrhovni arhitekturni dosežek in ključno orodje socialne države. Kot je trdil Le Corbusier, stanovanja so preprečila revolucijo. Besedo *banlieue* je takrat nadomeščal izraz »rdeči pas«, ki je označeval visoko gostoto sindikalno organiziranega in belega delavskega razreda v predmestnih predelih. Predeli so sicer izolirani od središč mest, a niso stigmatizirani. Vse do sredine sedemdesetih.

Takratna gospodarska kriza je spodbudila elite k reorganizaciji ekonomije in družbe. Politike reorganizacije proizvodnje s selitvijo podjetij in globalizacijo trgov so razbile moč sindikatov. Reorganizacija trga dela je vodila v nestabilnost zaposlitev in poglobljanje brezposelnosti. Okrepljena mobilnost kapitala je elitam omogočila tako demografsko kot geografsko koncentracijo bogastva in hkraten izpad investicij iz revnih predelov. Z idealom hiše z vrtom speto spodbujanje lastništva je vodilo v izseljevanje srednjega razreda iz predmestij, ki so tako izgubila davčne dohodke in sredstva za vzdrževanje infrastrukture. Kapitalu vse bolj naklonjena država je pričela socialno nadomeščati s policijo, razvojno politiko pa z obtoževanjem revnih ter prelaganjem odgovornosti za (ne)razvoj na njihova pleča. Ti strukturni premiki in ofenziva elit so poglobili razlike med središčem,

v katerem se zgoščajo priložnosti in bogastvo, in periferijo, kjer so prebivalci vse bolj obsojeni na dolgotrajno brezposelnost in bedo. Eduardo Galeano je položaj Latinske Amerike opisal takole: »Naš poraz je bil vedno del tuje zmage.« Prav lahko bi govoril o francoskih predmestjih.

Neoliberalna rekonstrukcija družbe tako na eni strani gosti bogastvo, medtem ko geografsko, prostorsko in demografsko zgošča bedo. A ne proizvaja zgolj neenakosti, temveč predvsem odvečnost, ki se reificira v jasno zamejeni prostorski enoti, poimenovani *banlieue*. Če je lahko v 60. letih Martin Luther King opisal *slum* kot kristalizacijo ekonomskega izkoriščanja, pa bi lahko danes trdili, da je ta bolj kristalizacija odvečnosti, ki jo proizvaja družbeno-ekonomski režim. Brezposelnost v predmestjih je dvakrat višja od francoskega povprečja, revščina globlja in dolgotrajnejša, premoženje manjše in družbeno zaledje šibkejše. Njihova delovna razmerja so negotova in nestabilna, predvsem pa so njihova življenja razvezana od makroekonomskih trendov, saj se pridobitve ekonomske rasti stekajo k bogatejšim ali pa v središčne predele. Ne le da rast ne proizvaja novih delovnih mest, temveč jih celo ukinja.

Pridobitve ekonomske rasti pa se ne izogibajo zgolj prebivalstvu, temveč tudi celotnih območij; tako nastajajo središča s presežnimi investicijami in na drugi strani predeli kamor, pa še to ob redkih priložnostih, intervenira zgolj država. Neenak razvoj kot temelj kapitalistične produkcije se tako prostorsko kristalizira v nasprotju med periferijo kot zaporom revščine in ograjeno skupnostjo kot zaporom bogastva. Svetova, ki sta izolirana in ločena, čeravno strukturno neločljivo povezana.

A *banlieue* nam ne ponuja zgolj lekcije iz politične ekonomije, temveč predvsem iz politične sociologije. Nemogoče ga je namreč misliti zunaj državnih politik, ki ustvarjajo dva ključna učinka v jedru proizvodnje predmestij kot sosesk nevarnosti. Prvi je teritorialna stigma, ki je neposredna posledica državnih intervencij. Te definirajo *banlieue* kot problematičen, degradiran, celo ogrožajoč prostor, predvsem pa ga stalno opisujejo kot prostor intervencije. S tem ga jasno zamejijo (tako kartografsko kot simbolno) in določijo kot prostor, v katerega je treba poseči od zunaj. Gre torej za sklop reprezentacij, ki spenjajo teritorij s stigmatom ter jo nato v svoji pomnožitvi prek množičnih medijev neločljivo povežejo s prebivalci. Ni naključje, da želi velik del prebivalcev pobegniti iz prostora, ki ga država imenuje »težavno urbano območje« in kjer je določujoča lastnost degradacija. Izguba občutka prostora je tako produkt zunanjih intervencij in reprezentacij, ki stigmatizirajo tako fizično okolje kot njegove prebivalce.

Drugi učinek državnih politik pa je militarizacija predmestij, ki je neposredna posledica kriminalizacije revščine. S tem ko neoliberalna država vse bolj opušča ali šibi

svojo socialno funkcijo, mora poglobljajoče se družbene konflikte medirati z novimi prijemi. Popušča zadušljivi objem socialne države in ga nadomešča policijska palica. Na nemire se odziva z večjimi pooblastili in prisotnostjo policije, na nevarne predele z umeščanjem policijskih postaj vanje, na povečano brezposelnost pa s povečanjem zaporniške populacije. Kolonialna država v te prostore posega z namenom discipliniranja, kjer je integracija dojeta kot tiho sprejemanje lastne odvečnosti ter upanje na pobeg iz »težavnega urbanega predela«.

A stikov s širšo družbo niso prekinili prebivalci predmestij, temveč jih je izločila na neenakem razvoju utemeljena družbena ureditev. Hipokrizija zahtev po integraciji je ravno v tem, da se govor o njej množi v času, ko izginjajo pogoji možnosti za njen obstoj. Kako se integrirati v družbo, ki materialno proizvaja odvečnost, na simbolni ravni pa za to strukturno proizvedeno presežno človeštvo okrivi posameznike, njihove kulture in osebnosti? Nezmožni naj bi bili vključitve, ker da so drugi. Stalno dokazovanje pravdnosti, moralnih vrlin in delovne etike, hvaležnosti in pokornosti, odrekanje in zanikanje tujosti, sprejemanje lastne nepopolnosti in neprestano delo na približevanju idealu avtohtonega prebivalca, ki tvorijo jedro integracijskih politik, zamegljujejo dejstvo, da drugost prebivalcev predmestij ni zunanja, čeravno jo kot takšno slikajo politiki in mediji, temveč je produkt notranje politike. Politike, ki izključuje simbolno, predvsem pa materialno.

Banlieue je tako predvsem vaja iz državljanstva in njegovih praks. Je vprašanje njegove dostopnosti in kaj dostop sploh prinaša. Je vprašanje risanja meja med zunaj in znotraj, katerih nasilje temelji na branjenju privilegijev središča pred bedo periferije. In meja se v pogojih poglobljanja neenakosti militarizira in krepi. Predmestni nemiri tako postavljajo pod vprašaj smiselnost in upravičenost obstoja te za zdaj še nevidne meje. Predvsem pa postavljajo vprašanje, ali smo se tisti, ki še imamo privilegij dela, pripravljeni sprijazniti z družbeno organizacijo, katere temeljno vodilo je, da: »Tako narodi kot posamezniki, ki ne proizvajajo nič vrednega, ne morejo nikakor zahtevati pravice do obstoja.« (Sven Lindquist) **E**